



Exkursion till Almare-Stäkets borgruin 2017-06-11
500-årsminnet av **Riksdagsbeslutet** att riva ärkebiskopsborgen
Börje Sandén

Välkomna till stor svensk **historia**. **Stäkets Borgruinen 2017-06-11**

_ Välkomna till **den plats** i Sverige som är beskriven i de äldsta texterna
_ (texter) som **namnger orter och beskriver händelser**

_ Enligt dessa gamla skrifter står vi här vid **porten till Svitjod**
_ Svitjod är landet på bägge sidorna av **vattendraget Skarven**
_ det namnet användes redan för 1000 år sedan i den äldsta av skrifterna
_ Vattendraget Skarven hade för 1000 år sedan två utlopp i havet på båda sidorna av Stäket ön. ”
_ Således **HÄR** - och **vid Ryssgraven** – strax hitom järnvägsstationen

_ **Två texter** - med några hundra års tidsskillnad - använder namnet
Stocksunden

_ men **pluralformen ändrade** historie-*skribenterna* snabbt till Stocksund och
placerade sundet vid Stockholm - lade ni märke till att jag inte sa
historikerna.

_ det där med pluralformen har skapat stor förvirring – vilket medlemmar i UKF
kunnat läsa om i institutets Nyhetsbrev under **institutets 30 åriga verksamhet**.

_ **Icke medlemmar** kan finna allt på institutets hemsida

_ Problematiken kring detta skall jag ta upp som avslutning om det blir tid.

_ **Huvudtemat är det som hände kring den här platsen för 500 år sedan.**

Men vi har en sak till på agendan. **UKF fyller 30 år** – vi har så mycket att
arbeta med så vi har bestämt att inte göra någon större ceremoni om de 30 åren
bara påminna om förhållandet vid **våra publika** aktiviteter. Som idag!

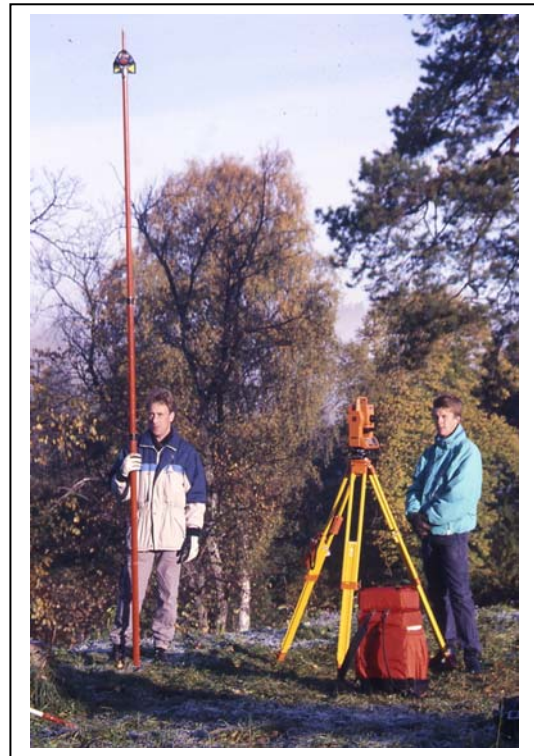
_ En av grundidéerna med UKF var att använda **tekniska hjälpmedel** vid humanistisk forskning – exempelvis **datorer** och elektroniska **mätinstrument**.
_ **Vårt första projekt** var att **blåsa liv i forskningen** kring den här ruinkullen

_ **Vi fick till** ett sammanträde med representanter från Raä och länsantikvarien
_ Jag var då sedan 20 år tillbaka Raä:s lokalombud. Och vi hade redan haft ett framgångsrikt samarbete med Raä vid Rösaring
_ Vi fick **uppdraget att göra en noggrann kartering** av kullen

_ Vårt projekt började med detta –
_ **Visar bilden av Geodemetern**
_ **Kommunen** hade ingen sådan här Geodimeter 1988
_ men den hade **en kvinnlig lantmätare** som visade sig vara medlem i UKF

_ Hon kände en **representant för tillverkaren** av Geodemetern

_ **Utan någon som helst kostnad** för oss kunde vi på 2 halvdagar lägga in ca 500 mätpunkter i instrumentets dator. Jag var med ena dagen och skötte staven som **reflekterade Geodemeterns avläsning** för varje punkt.



_ Ni ska veta att detta var **början på det som snart nog blev GPS**.
_ Företaget ställde **också på ett större projekt**, då vi karterade det då nyupptäckta **hålvägssystemet = ridvägarna på gränsen mot Bålsta**

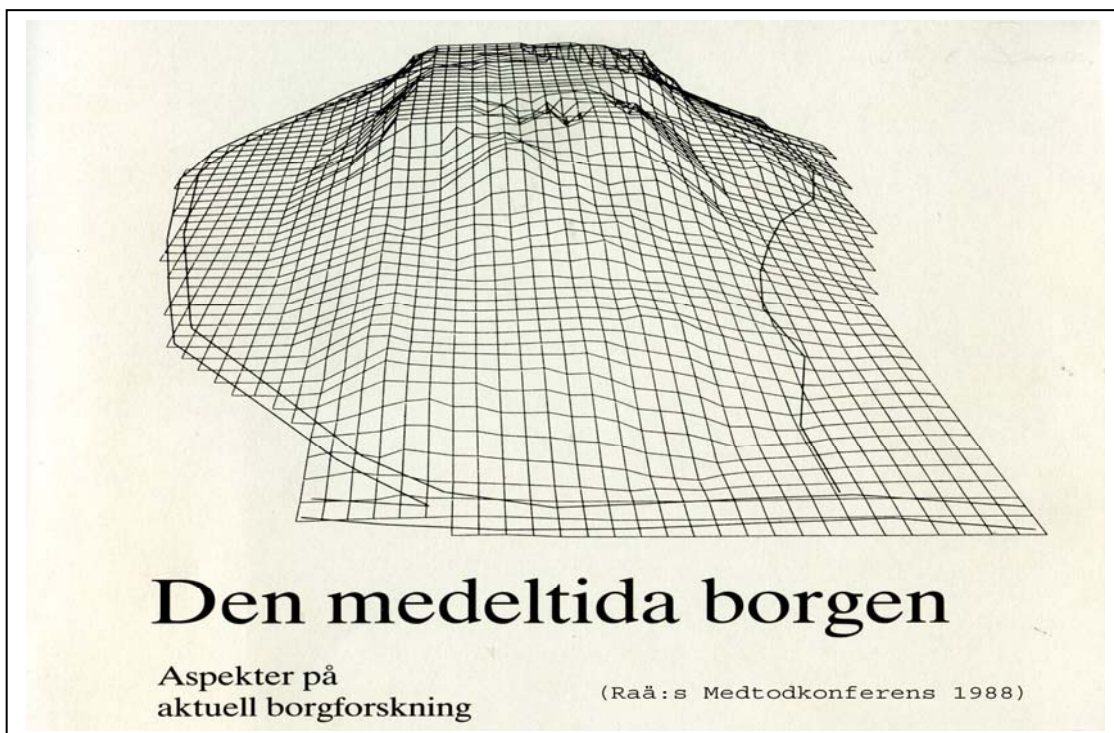
_ När Raä fick se resultatet blev vi inbjudna till ett 2-dagars **symposium där vi** inför **arkeologer** både från Raä och universiteten – jämte några forskare från Norge - **visade resultaten av våra mätningar**.

_ Vi hade med oss hela apparaturen - inklusive personal.

_ Inom något år hade Raä införskaffat utrustningen

_ Den användes vid de **återupptagna grävningarna i Birka** som TV-visades med Geodimetern.

_ Resultatet av Symposiets många föredrag och demonstrationer publicerades i en 100-sidig publikation som på omslaget hade vår fejkade 3-dimensionerade bild av vår ruinkulle – nästa sida



Men det är **inte alltid som det blir så lyckat**, när **högsta expertis** kallas in för att dokumentera den här kullen.

_ I **kommunens arkiv** finns nämligen en märklig rapport från den **geologiska** institutionen vid ett av våra universitet. **I rapporten** får vi veta att vi denna dag **egentligen skulle befinna oss** framför en typisk **moränkulle**, på vars **topp det finns rester av en fornborg !!**

_ Det vi står framför är emellertid **Sveriges största medeltida** borgruin – som aldrig hade blivit intagen i strid. Men **det finns som sagts papper på** att kullen skulle vara en speciell geologisk företeelse.

_ Det var platsens historia man ville få ett begrepp om, eftersom här skulle kommunens **stora avloppstunnel** grävas ner.

_ Den som skulle ta allt avloppsvatten till Käppala på Lidingö.

_ Den stora kulverten behövde en "vädringsskorsten" för att släppa ut de illaluktande dofterna.

_ En sådan skorsten på fornminnesplatsen gillade inte Riksantikvarieämbetet

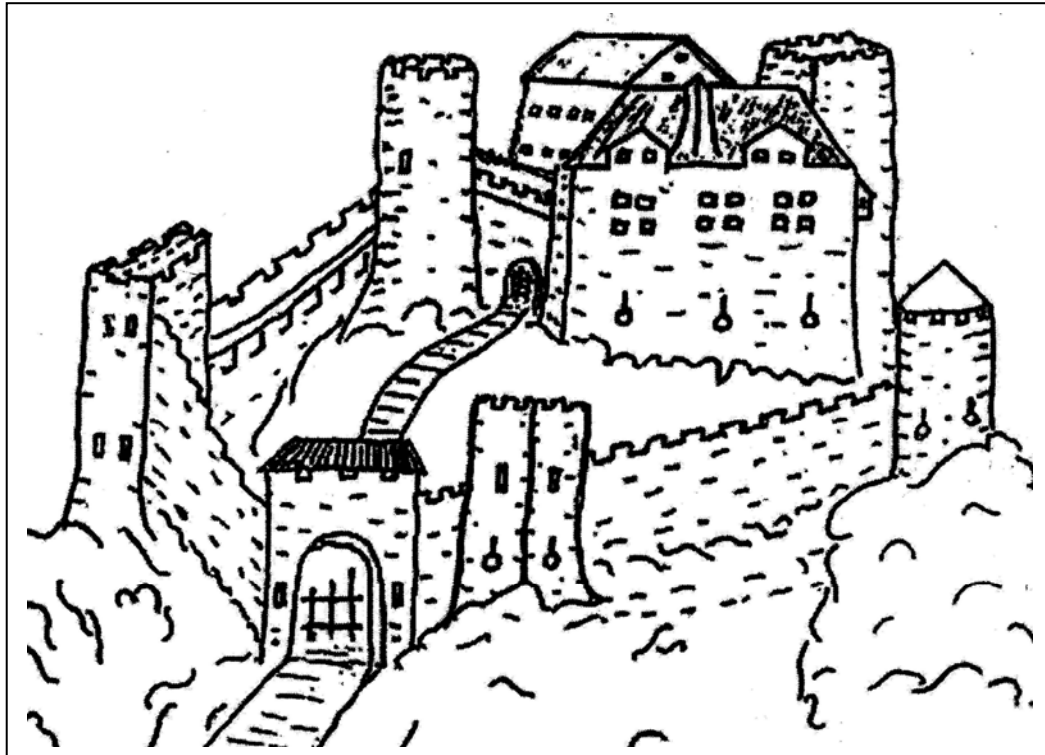
_ Men kommunstyrelsens ordförande kunde inte förstå varför man bråkade om en grushög.

_ Jag tog kontakt med **studentens handledare**. Som replikerade att studenter kan så lite om historien nu förtiden.

_ Så kan det gå till när experter inom ett område uttalar sig om ett annat. Men detta är sannerligen inte unikt för den här platsen. Jag återkommer till detta senare.

Det finns ingen samtida bild av ärkebiskopens borg här vid Stäket. Det måste anses märkligt. Kan frånvaron av en avbildningen bero på det dåliga eftermäle som vidlåder vår borg? Den var ju orsaken till Stockholms Blodbad.

En samtida borg vid den dåtida riksgränsen mellan Västergötland och Halland finns det emellertid en bild på.



Nu är vi framme vid ett av **dagens teman**:

Att beskriva det är enkelt !.

Vi behöver bara kasta blickarna på det som händer runt om i världen just nu.

_ I Europa **håller** den **Europeiska gemenskapen** på att brytas upp och

_ **ute i världen överger man globala överenskommelser**

Här kommer det att handla om, **hur** vårt land för 500 år sedan lyckades bryta sig ut ur **en** långvarig politisk **Gemenskap**

I själva verket var det **Två Gemenskaper** vi bröt oss ur

1. En Nordisk gemenskapen = Kalmarunionen som fanns i ca 175 år

2. och den Europeiska gemenskapen i form av **katolska kyrkan** som var dåtidens "EG" / EU och som styrdes från Rom

Det historiska **händelseförlopp** som **vi var inblandade i** för 500 år sedan skulle faktiskt **rädda oss undan** det feodala mönster som under medel-tiden växte fram i Europa och **gjorde dess bondebefolkningar livegna**:
bundna hela livet till födelseorten

Vår utbrytning skapade ett historiskt slutresultat, som är synnerligen värt att uppmärksamma:

Det blev **ingen livegenskap** i Sverige

Feodalherrarna – dvs **godsägarna** i Sverige - blev **inte ägare till människorna** i de landsändar, som de i många fall bara fått låna på en begränsad tid. Lånet kallades förläning
Det som förlänats var en form av betalning för diverse tjänster som godsägarna fullgjort gentemot staten

Övriga Europa - utom Sverige och Norge - kom således att **genomsyras av modellen ”feodalism”**

Hur var det möjligt att vi kunde **stå emot** utvecklingen i övriga Europa ?
Vi hade trots allt flera generationer av utländska kungar.

(*Albrekt av*) **Mecklenburg**, (*Erik av*) **Pommern**, *Kristoffer* **Bayern**, och 3 kungar och en drottning från) **Danmark**,

Hur ofta tror ni **kungarna var i Sverige? Besök var sällsynta!**
Ärkebiskoparna var - enligt systemet - automatiskt utsedda till **Riksföreståndare när kungen inte var i landet**

**Men svenska folket valde egna riksföreståndare:
Engelbrekt och medlemmar av släkten Sture**

Denna **Nordiska Gemenskap** kallades” **Kalmarunionen”**
Men vi var också en del av den tidens **EG = den Europeiska Gemenskap**
som leddes av **påven i Rom**

Den brytning med omvärlden som vi till slut lyckades genomföra såg ut att **bli ett totalt misslyckande. - Hela Europa gick emot oss!**

Påven gav order till **Tyska kejsaren att invadera Sverige.**
Denne var **överhuvud** för de många större och mindre delstater i Tyskland.

Vid våra tidigare utbrytningsförsök hade man flera gånger kommit **sjövägen** med trupper. Nu kom **Europeiska Gemenskapen** med full invasionsstyrka marscherande genom landet. En unik händelse. Det har aldrig hänt förr eller senare

Vad var det för dokument som motiverade omvärlden att straffa oss med denna invasion som slutade med Stockholms blodbad ?

Svar: Det var ”Riksdagsbeslutet” 23 nov 1517 – som var direkta orsaken till Stockholms Blod bad. Dokumentet krävde att

1. Rivandet av slottet
2. Avsättandet av ärkebiskopen

(Undertecknarna av svenska folkets beslut krävde således att påvens representant skulle avsättas och att borgen skulle rivas)

EG bestraffade alltså Sverige med **Stockholms Blodbad**.

*En av de halshuggna var **Gustav Vasa far**.*

Även en del andra svenskar som opponerat sig blev halshuggna.

Biskopen Brask klarade sig – som bekant - med sin ”brasklapp”.

Blodbadet till trots, så följdes det av en lycklig historisk utveckling.

1. Begreppet riksdag myntades

2. Rivningsbeslutet kom i vår tid att placeras i inledningen till **Riksarkivets Beståndsöversikt** över alla följande riksdagsbeslut.

Det 500-åriga beslutet är

det **äldsta i skrift helt bevarade riksdagsprotokollet**

För nu många år sedan införskaffade jag den **senaste förteckningen** över riksdagsprotokoll i riksarkivets butik i Riksarkivet vid Västerbron.

På 11:e raden i förordet hänvisar man till beslutet att riva borgen,

Beslutet är det äldsta i skrift helt bevarade protokollet. från 1517.

Tala om Rikshistoria i Upplands-Bro!!

Men

Ännu vill jag hålla er kvar vid det som hände för 500 år sedan

Man har menat att det var **händelserna före och efter blodbadet** som gav oss det **svenska parlamentet**, det näst äldsta i Europa.

Brittiska parlamentet är äldre. – men där fick **inte Englands bönder** vara med!
Det säger den brittiska historikern Michael Roberts, Sverige-frälst sedan sin tid på Brittiska ambassaden i Stockholm under 2:a världskriget

Formerna för demokrati hade utvecklats redan i början av 1300-talet.

Ärkebiskoparna var visserligen ”Riksföreståndare” Men svenskarna fortsatte att samlas vid häradernas tingsplatser. Vi vet att Sten Sture d.y. agiterade för sin

politiska idé på Bro härads tingsplats vid Bro kyrka. Han ville få brobornas stöd för idén att avsätta ärkebiskopen och riva borgen.

Demokratitanken diskuterades vid denna tid under formuleringen

”Det som angår alla skall av alla samtyckas” Vid den här aktuella tidsperioden hölls ett riksmöte på **Dävensö** i ämnet. Ön är kommunens största ö i Mälaren.

I ett land där sjövägarna var viktiga låg Dävensö mycket centralt, ungefär mitt i Mälaren.

En annan viktig sak var **formerna** för de folkliga riksföreståndarna sätt att möta folket. Det skedde de många marknadsplatserna där folket samlades.

Första gången man utsände en **formell kallelse till ett politiskt möte med folket** var vid **Kungsängens kyrka 1502**.

Då framhölls första gången att kallelsen även gällde menige man. Om det mötet står det i Riksdagens historiebrevbeskrivning att

”Mötet har rönt hedern att få kallas ett riksdagsmöte.”

(Rikshistoria i Kungsängen !)

Bild från Kalmar kyrka

- Kyrkan närmast bortom Bro
En Riddare och en bonde

”Veten, folk i när och fjärran
att Sverige är ryktbart genom sin
allmoge och sitt ridderskap”

”Guds kyrka är stark under Jakobs
episkopat och fred råder i Sverige, ty herr
Sten styr landet”



Vi ser att Upplands-Bros historia ofta återkommer i rikshistoriska sammanhang. Dessutom: All historia är författad av någon.

Och - När jag nu skall avsluta min berättelse ser det ut som om vi plötsligt är i **inne i modern tid !!!**

Sten Stures anhängare hade nämligen lyckats **hacka sig in i tidens informations-system, och visste därför vad som skulle hända.**

Hur kunde det vara möjligt?

Stures folk bevakade huvudvägen genom Sverige för att spana efter brevdragare från Rom. Det var naturligtvis ingen lantbrevbärare som kom med det.

Att ett viktigt budskap var på väg kunde man förstå av eskorten,

Sten Sture visste således redan 1516 vad det var för budskap påven sänt till svenska prästerskapet. Något helt oväntat:

Läs nr 1 Bullan daterad i Rom 1516 - 9 juni – för 501 år sedan

I sanning icke utan stort misshag hava vi fått den uppfattningen, att några av Eder jämte Edra anhängare skola ha åsidosatt gudsfruktan, glömt Eder värdighet och den måttfullhet, som Edra ämbeten kräva, vänt ryggen åt all fromhet och sanning, och haft den oförsynta djärvheten

- att väcka tvedräkt mellan furstar, adel och menighet i detta rike,
- att Ni icke drar er för att sprida fiendskap, avund och hat, vilket brukar vara rikens och städers farligaste olyckor,
- att ni söker bringa folket i olydnad mot överheten,
- samt slutligen, mot all förpliktelse gentemot rätten och de kanoniska statuterna, lägga er i saker, som höra till oss och vår jurisdiktion, och som det heter sätta lien i en främmande skörd.

Härav har ofta uppstått den största tvedräkt mellan undersåtar och många motsättningar har vuxit fram till stor skada för staten. Såsom det är skrivet: hela riket föröddes, då det var söndrat inbördes.

Om detta vore sant, vilket vi icke kunna tro, skulle det misshaga oss på det högsta och allvarligt kränka vårt sinne.

På grund härav befalla vi alla och envar av Eder att i kraft av Eder heliga lydnadsplikt och med tanke på vårt straff bemöda Eder om att uppträda med mildhet, enighet och kärlek, som det passar goda prelater, samt vara ett föredöme för andra.

Om dylika saker likväl inträffat, tvingas påven att gripa till rättsliga åtgärder.

Brevet slutar med en förhoppning, att alla skola bemöda sig att arbeta för fred och endräkt bland rikets invånare. Brevet är således mycket skarpt fomulerat. Sten Sture fäste stor vikt vid det. Han fann i det bevis för stöd hos påven i sin sak.

*Med detta budskap på fickan kallade Sture till stort möte i Arboga. Den samlade **menigheten** gav honom fullt mandat att arbeta vidare med följande skrivelse:*

Läs nr 2 1517 7 jan i Arboga – Sten Sture får folkets uppdrag
Mötet i Arboga i Januari 1517

Mötet i Arboga finns inte i Stures kopiebook

Latinsk översättning av vad som tilldrog sig i Arboga

*Alla invånarna av samtliga stånd förklarade offentligen
med höjda armar och utbredda händer följande:*

"Du som är vår vicekonung och hela rikets regent, om du släpper ut denne Gustav ur det slott, i vilket han hålles belägrad och bevakad på grund av sitt stora förräderi, eller om du låter fadern med hela slakten jämte anhängare och förbundna undkomma ostraffade, så uppsäga vi dig den lydnadsed, vi avgett till dig i rikets namn och förklara dig med hustru och barn för landsflyktiga.

Vi taga alla Gud den allsmäktige och rikets alla patroner till vittnen, att denne herr Gustav såsom rikets skamligaste förrädare efter denna dag aldrig någonsin under vår livstid må leva säker till livet här i riket, och vi inviga vårt och våra barns blod att vedergälla ett så uppenbart förräderi."

Och hela församlingen förkunnade enstämmigt

"Vare det långt ifrån oss, att en så uppenbar fosterlandsförrädare skall välsigna våra barn med korstecknet eller utdela smörjelsen å ämbetets vägnar. Det är vår uttryckliga vilja att vi vädjar till dig, vår herre att utan dröjsmål med uppjudande av all ansträngning och nitälskan låta underrätta den helige fadern och kardinalkollegiet genom en öppen skrivelse från oss, försedd med rikets sigill, i alla invånarnas namn med begäran, att en ständig tystnad måtte åläggas sagde herr Gustav rörande all ämbetsmyndighet vid Uppsala domkyrka samt att han måtte skynda till Danmarks kung, som han älskar, på det att han icke må gå under med hela klerus, och den evangeliska basunen upphöra att ljuda i Upsala ärkestift på grund av hans ogärningar"

*Sten Sture kallar till stort riksmöte i Stockholm den 23 nov. 1517.
Det möte som kom att bli riksdagens äldsta bevarade protokoll*

Läs nr 3 1517 30 okt Martin Luthers 95 teser

Men en månad dessförinnan får svenska folket en oväntad draghjälp i den påbörjade kampanjen för att bryta sig ur den Nordiska Gemenskapen Den 30 okt spikar nämligen Martin Luther upp sina 95 teser på Wittenbergs kyrkdörr. Splittringen av den katolska kyrkan tar sin början.

Hela den europeiska Gemenskapen skall bryta samman med i och med 30-åriga kriget 1648

Läs nr 4 1517 23 nov Riksdagsbeslutet Beslut 1 och beslut 2

Beslut 1. Stäket skall rivas

På grund av den myckna skada och det fördärv, som Sveriges rike och dess inbyggare lidit sedan Stäkets slott först byggdes, vilket var i ärkebiskop Jöns tid, då konung Cristiern gjordes till kung i landet, och sedan i ärkebiskop Jacobs tid, då konung Hans togs hit, och nu i ärkebiskop Gustafs tid, då den unge konung Cristiern togs hit mot folkets vilja, vilket blivit både födda och ofödda till fördärvelse, skall Stäks slott platt i grund neder brytas och till intet göras, så att inrikes förrädare härefter inte på något sätt skall kunna ta sin tillflykt till slottet, såsom förut skett, och då blivit utländska män och danskar till hjälp och skydd i många år.

Härtill kommer det förräderi som de svenske vederfarits av detta slott.

Beslut 2. Ärkebiskopen skall avsättas

Och för dessa sakers skull, och för andra som är inskrivna och uttryckta i Sveriges lag, samt för att han fört de utländske hit till sitt fosterland för att härja, röva, mörda och bränna, och för att han visat fientlighet mot sin och rikets föreståndare, har vi alla endräktigt med ja och uppräcka händer svurit och lovat att vi aldrig, i alla våra livsdagar, skall erkänna honom som ärkebiskop i riket.

Han skall dock njuta den lejd, som vår käre herre och hövitsman givit honom, så att han fritt kan återvända till Stäket. Men han skall ej slippa därifrån förrän han ger sådan försäkran för sig, att han efter denna dag aldrig skall gå emot riket eller vara till skada på något sätt.

Farhågor för framtiden

Vore det så, att han eller någon annan å hans vägnar, med någon hemlig sammansvärjning, inrikes eller utrikes, andlig eller världslig, eller om någon av hans ämbetsbröder i domkapitlet, skulle komma med skadeståndskrav på oss alla eller någon enskild, vare sig rik eller fattig, inom rådet eller utom, bonde eller huskarl, och om det skulle komma något bannsmål eller något överklagande från påven i Rom på grund av våra anklagelser eller ärkebiskopens inneslutning på Stäket eller dess förstörelse;

Undertecknarna svär sig samman

då vilja vi, eftersom vi alla är sammansvurna i detta ärende, endräktigt, både andlige och världslige, vara trogna mot varandra och med all makt avvärja all skada och fördärv, som kan åsamkas oss, om eller när denna sak, antingen i vår helige fader påvens gård eller annorstädes, kan komma att företas mot oss.

Skulle också någon oförrätt härefter drabba de värdiga fäder och herrar, biskopar och prelater som är med oss i detta, vilja vi med liv och all makt hjälpa och bistå dem, både inom och utom landet, om så skulle vara. Detta lova vi alla att obrottsligen hålla vid all vår ära och kristliga tro så länge vi lever.

Skrivet och undertecknat med våra och rikets sigill på Stockholms slott Sankte Clemens dag (d 23 Nov) år 1517.

Visst är det intressant lokalhistoria som vår bygd erbjuder

Nu tar vi en paus i pratandet Paus (20-25 min) – de som vill kan gå upp på ruinen

Vi fortsätter sedan med de senaste nyheterna i vår forskning om det som hände på den här platsen åren 1007-08. Den historien har på nytt varit under debatt på vår hemsida. En debatt som ännu inte är helt avslutad.

För dem som önskar tar vi promenad till bokskogen på **Monumentholmen** Där blir det kulturhistoria kring det gamla väl fungerande hammarklaveret och Mozarts Trollflöjten och mycket annat

Helena Charlotta af Ugglas 1786 – 1828

Som en Engels stämman klingar,
Som han känns på sin blick,
Fast han gömmer sina vingar,
Så Hon genom lifvet gick;

Tills en gång, när dagen grydde
Hon såg ömt uppå sin vän
Lyfte vingarna och flydde
Till de Himmelska igen

T – r (Tegnér)

Åt

Helena Charlotta af Ugglas's
älskade minne
af Hennes Make
Gustaf Fredrik Åkerhjelm

Sinnebilden uttrycker
Hennes anletsdrag,
Hennes aningar i lifvet,
Hennes lön i evigheten

Sannare tårar än Saknaden
egnar Hennes Minne, uttryckte
aldrig människohjertat,
Ty huldare Maka, säkrare Wän,
ädlare Menniska än Hon
har jorden icke burit

Minnesvården
restes 1834